# RAQAMLI PEDAGOGIKA SHAROITIDA SUN'IY INTELLEKTDAN MAS'ULIYATLI FOYDALANISHNING DIDAKTIK ASOSLARI

**Namozaliyev Asadullo G'ayratjon o'g'li**
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Yoshlar bilan ishlash, ma'naviyat-ma'rifat
bo'limi bosh mutaxassisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23157653

**Annotatsiya.** Ushbu tezisda raqamli pedagogika sharoitida sun'iy intellekt, xususan generativ sun'iy intellekt vositalaridan ta'lim jarayonida mas'uliyatli foydalanishning didaktik asoslari tahlil qilinadi. Sun'iy intellektning individual ta'lim trayektoriyasini qo'llab-quvvatlash, tezkor teskari aloqa berish, o'quv materiallarini moslashtirish va pedagog mehnatini optimallashtirish imkoniyatlari yoritiladi. Shu bilan birga, akademik halollik, ma'lumotlar maxfiyligi, algoritmik xatolar va o'quvchining mustaqil fikrlashiga salbiy ta'sir ehtimoli muhokama qilinadi. Inson markazidagi pedagogik yondashuv ustuvor tamoyil sifatida asoslanadi.

**Kalit so'zlar:** raqamli pedagogika, sun'iy intellekt, generativ AI, didaktika, akademik halollik, raqamli kompetensiya, teskari aloqa, individual ta'lim.

## Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida raqamlashtirish endi faqat texnik vositalarni darsga olib kirish bilan cheklanmaydi. U o'qitish maqsadi, mazmuni, metodlari va baholash tizimining qayta ko'rib chiqilishini talab qiladigan pedagogik jarayonga aylanmoqda. So'nggi yillarda generativ sun'iy intellekt vositalarining ommalashuvi bu jarayonni yanada jadallashtirdi. Matn yaratish, savollarga javob berish, ma'lumotlarni tahlil qilish, mashq va topshiriqlar tuzish, individual tavsiyalar berish kabi imkoniyatlar pedagog faoliyatiga yangi resurs olib kirdi. Biroq har qanday texnologik yangilik kabi sun'iy intellekt ham o'z-o'zidan ta'lim sifatini oshirmaydi. Uning samarasi pedagogik maqsadning aniqligi, o'qituvchi nazorati va talabaning faol bilish jarayoniga qay darajada jalb etilishi bilan belgilanadi. UNESCO texnologiyadan foydalanishda o'quvchi manfaatini markazga qo'yish, insoniy muloqotni texnologiya bilan almashtirmaslik, balki uni qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, raqamli pedagogikaning asosiy vazifasi texnologiyani maqsad emas, didaktik vosita sifatida boshqarishdan iborat.

## Sun'iy intellektning ta'limdagi didaktik imkoniyatlari

Sun'iy intellektning ta'limdagi eng muhim imkoniyatlaridan biri ta'lim jarayonini moslashtirishdir. An'anaviy auditoriyada barcha talabalarga bir xil topshiriq berilishi odatiy hol bo'lsa, raqamli vositalar o'zlashtirish sur'ati, xatolar turi yoki qiziqishiga qarab turli darajadagi vazifalarni taklif qilishi mumkin. Bu differensial ta'lim tamoyilini amaliy jihatdan qo'llash imkonini beradi. Ikkinchi imkoniyat tezkor teskari aloqa bilan bog'liq. Talaba yozgan matn, tuzgan reja yoki bajargan mashq bo'yicha dastlabki fikrni tez olishi mumkin. Natijada o'qituvchi vaqtini faqat oddiy xatolarni ko'rsatishga emas, balki murakkab mazmuniy tahlil, individual konsultatsiya va rivojlantiruvchi muloqotga yo'naltiradi.

Biroq didaktik jihatdan eng muhim masala - sun'iy intellekt tayyor javob beruvchi vosita emas, fikrlashni faollashtiruvchi vosita sifatida ishlatilishidir. Masalan, talaba AI yaratgan javobdagi dalillarni tekshirishi, xatolarni aniqlashi, ikki xil javobni qiyoslashi, manbalarning ishonchliligini baholashi yoki



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

berilgan matnni qayta ishlab chiqishi mumkin. Bunday topshiriqlar tanqidiy fikrlash, axborot savodxonligi va metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Demak, texnologiyaning pedagogik qiymati undan qanday savol va vazifa orqali foydalanilayotganiga bevosita bog‘liq.

**Mas’uliyatli foydalanish tamoyillari**

Sun’iy intellektdan foydalanishda birinchi tamoyil - akademik halollik. Talaba topshiriqni to‘liq AI yordamida bajarib, uni o‘z mehnati sifatida taqdim etsa, ta’lim natijasini baholashning ishonchliligi pasayadi. Shuning uchun o‘qituvchi qaysi holatda AI dan foydalanish mumkinligi, qaysi holatda esa mustaqil bajarish shartligini oldindan belgilashi kerak. Ikkinchi tamoyil - tekshirish. Generativ tizimlar ba’zan ishonchli ohangda noto‘g‘ri ma’lumot yaratishi mumkin. Talabalarga AI javobini kamida bir necha ishonchli manba bilan solishtirish, muallif, sana, nashr va dalilni tekshirish odatini shakllantirish zarur. Uchinchi tamoyil - ma’lumotlar maxfiyligi. Shaxsiy ma’lumotlar, yopiq hujjatlar, baholar yoki boshqa maxfiy axborotni ochiq AI platformalariga kiritish xavf tug‘dirishi mumkin.

To‘rtinchi tamoyil - pedagogik mutanosiblik. Har bir vazifaga sun’iy intellekt qo‘shish shart emas. Ba’zan qo‘lda yozish, kitob bilan ishlash, yuzma-yuz muhokama yoki kuzatish usuli didaktik jihatdan ko‘proq samara beradi. Beshinchi tamoyil - inson nazorati. Yakuniy baholash, tarbiyaviy qarorlar, talabaning qobiliyati yoki istiqboli to‘g‘risidagi xulosalar avtomatlashtirilgan tizimga to‘liq topshirilmasligi kerak. O‘qituvchi ta’limning maqsadini belgilovchi, kontekstni tushunuvchi va axloqiy mas’uliyatni o‘z zimmasiga oluvchi asosiy subyekt bo‘lib qoladi.

**Pedagogning yangi roli va amaliy tavsiyalar**

Raqamli ta’lim pedagogning rolini kamaytirmaydi, balki uni mazmunan o‘zgartiradi. O‘qituvchi axborotni yetkazuvchi yagona manbadan ta’lim jarayonining dizayneri, moderator, maslahatchi va baholovchiga aylanadi. Bu rol o‘qituvchidan fan bilimidan tashqari raqamli savodxonlik, topshiriq dizayni, ma’lumotlar etikasi va AI natijalarini tanqidiy baholash ko‘nikmalarini ham talab etadi. Shu bois pedagoglar malakasini oshirish dasturlarida «AI bilan ishlash» alohida texnik mavzu sifatida emas, didaktika va baholash bilan integratsiyada o‘rgatilishi maqsadga muvofiq.

Amaliyotda uch bosqichli model samarali bo‘lishi mumkin: birinchi bosqichda maqsad aniqlanadi, ya’ni AI qo‘llash o‘quv natijasiga qanday xizmat qilishi belgilanadi; ikkinchi bosqichda xavf va cheklovlar baholanadi; uchinchi bosqichda talabaning mustaqil fikrlashi tekshiriladi. Masalan, talaba AI yordamida dastlabki reja yaratishi mumkin, ammo keyingi dalillarni mustaqil topishi, yakuniy matnni qayta ishlab chiqishi va og‘zaki himoya qilishi shart. Bunday yondashuv texnologik yordam bilan shaxsiy intellektual mehnat o‘rtasida muvozanat yaratadi.

**Xulosa**

Raqamli pedagogika sharoitida sun’iy intellekt ta’lim sifatini oshirish uchun katta imkoniyat yaratadi, ammo uning pedagogik samarasi texnologiyaning o‘ziga emas, undan foydalanish metodikasiga bog‘liq. Sun’iy intellekt individual yondashuv, teskari aloqa va o‘qituvchi mehnatini optimallashtirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, akademik halollik, ma’lumotlar xavfsizligi, noto‘g‘ri axborot va mustaqil fikrlashning pasayishi kabi xavflar doimiy nazoratni talab qiladi. Eng maqbul yo‘l - inson markazidagi model bo‘lib, unda sun’iy intellekt pedagogni almashtirmaydi, balki uning professional qarorlarini qo‘llab-quvvatlaydi. Ta’lim tizimining vazifasi talabalarni tayyor javoblardan foydalanishga emas, raqamli vositalar bilan ongli, tanqidiy va mas’uliyatli ishlashga o‘rgatishdan iborat.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Global Education Monitoring Report Team. Technology in Education: A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023.
3. OECD. OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing, 2023.
4. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. 2006. Vol. 108(6). P. 1017-1054.
5. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. 3rd ed. London: Bloomsbury Academic, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi. Ta'lim to'g'risida Qonun, O'RQ-637, 23.09.2020.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.